

Mesi Napano Pol Bivitauiiao Ban Namoneano Lu Nalo Na KALESIA Verialiano Moti

Tukunuano bulati na niosi nei

Kalesia, naio be tanobuku tai napano jo yetano ka Parinio Tubo na Romo, a joa venuo nei napano banei siano Teki.

Ea bogo na napano Yesu kiano tomu nalo ajikar ka aba aberiel ioluanu vou nei, tomu telabo na maka ave kulo Israel, ajaaro toru laka kanio. Mia tomu tealo aju, napano ea kialo jidomiano, nalo aberinavo ver toro sidom rimeimei ve namoneano riano, naio monoka rimonea tuboiano napano Atua jianio ban Mosis. Naruei Pol milkuei kirsikili kean jidomiano na, berinavo bajago na maka rimemedu leleio. Naio berinavo ver toro sidom rivokar meuliano ea Kristo, burupati vite nei, naio monoka rimonea Kristo. Ea bajago na ga, tomu nalo amijikia amei memedu ea Atua mirano.

Mia ea yimo lu nalo na tanobuku nei Kalesia, tomu tealo abinimeimei, aju amilkuei Pol, nalo aberinavo ver toro jidom rimeimei rimemedu ea Atua mirano, naio monoka takisor Mosis kiano tuboiano nalo.

Mesi nei Pol jirio ba ban tomu nalo napano aju ajakisor verloglogiano va nalo nei, ka rivurulo amei bereio ea moneano napano be riano a ea bajago napano memedu. Ea kiano tikariano na

m̃esi nei, naio berial ka naio be kiano meruoiano ka tomu nalo avio naio, ka Yesu Kristo kiano atevi. Naio judu berinavo tomu nalo maka adu meruoiano van naio ka naio rimei ve atevi, Atua naruei bitirilar naio, bio naio ka verial ioluanou vou van tomu nalo napano maka ave taara na Israel. Mia naio jokia milkuei keano verloglogiano va nei, berinavo toro kiano moneano ga mijikia rila naio rimei memedu ea Atua mirano. Ea mirano nalo maariano na m̃esi nei Pol berial ka bajago novo napano namoneano nalo ajum̃a amilaio, miyotuba ea bajago napano toro tinien jii kuruano a kuvivinieno nalo, bior napano naio monea Kristo.

Torogio nalo na niosi nei

Iliano moti 1:1-10

Pol be kiano meruoiano bior napano naio be atevi tai 1:11—2:21

Atua jo miija kito ea kiano tinievuiano 3:1—4:31

Tomu nalo na moneano abinimei bo, mia im̃auano jo kiaga 5:1—6:10

Iliano maariano 6:11-18

Pol jikar kiano iliano banlo

¹⁻² Kiniou Pol nebivitauia m̃esi nei biedu ban bagaro na moneano nalo ea tanobuku na vio Kalesia, mia kumemiliko kuruado nalo na vio nei, kumemi nubika den kamiu ka kamiu kumitu bo ga, p̃eli na kumitu jum̃abe? Kiniou nei naruei napano Yesu Kristo naljuo Atua karam̃ado, napano naio bitirilar Yesu bereio ea nam̃ariano, naljuo nei abitirilar kiniou nebe atevi, jibe na ana mia maka ve toro napano bio kiniou, p̃eli

na bitirilar kiniou jibe nei. Nao, mia monokanio kamiu kuviagago ka iliano nalo napano mia kiniou never ka kamiu.

³ Nejidom m̃elea ka mia Atua karam̃ado naljuo Tubo Yesu Kristo, nalo ve juo amidu tiniememiano bija tuñaroiano ban kamiu.

⁴ Nao, Yesu Kristo naio mila memedu ga jibe ka napano Atua karam̃ado jidomio, ka napano naio rijamo ka mia naio rim̃aro ka rila bulag kiado kariano nalo, ka mia naio mijikia rivuru bulag kito den bajago na bova na bogo nei napano kito rojuao vonganei. ⁵ Mia tibe na, bo ka kito rodular Atua siano rivavin medave tulaka, rivano-o mia ribisi deio, ee mia tibe na.

Ioluano Vou takurano ga

⁶ Kiniou nomiilo toru ka kamiu, napano Atua bio kamiu, a Kristo mila bo laka ban kamiu ruei, ana mia maka vesiou ga ana kuburo den Atua bereio ana kubokar iliano tai napano jibe ka Ioluano Vou dolu tai bereio. ⁷ Mia maka rijikia ve Ioluano Vou dolu bereio, mia be ga ioluano takurano ga na jo. Kiniou neberii jibe na, bior nomijog ka tomu tai ajuñã amila bilivilig kenemiu iviso nalo ka mia, nalo ajidom avilig Ioluano Vou na Kristo kiano rimei ve dolu. ⁸ Ana verenio kito tai, p̃eli na nailiano na vio mave, p̃eli na toro kei bereio, naio river lua lilianiano tai napano maka riveverare vija nana kumemi nuber lua ban kamiu nanua ruei, memedu ga ka toro nene avukuio rivan ea jeleig vio na jogvaiano. ⁹ Nao, neber iliano nei vaarakurano bereio ban kamiu, ka verenio toro tai kei napano rioliolu ka iliano tai napano be dolu ka ioluano

napano kamiu kumiduo jukamu rui, mia toro na aviron naio rivova laka ea sebi.

¹⁰ ?Nemijikia ka tomu tai aber niegeniege kiniou, aber nejidom ga tomu nalo ajog rivu ka kanaku iliano, mia kamiu kumijog kanaku iliano napano jikili nei jumabe? Peli mia, tomu tai tiniel ser kiniou koviobo! Mia bo ga, bior venia napano nojidomio, kiniou nejidom ga ka Atua naio saaro ka kanaku iliano, ka napano ver kiniou noto never lua ga ka mia tomu nalo aiaia kiniou kanio, jibe na maka bunu neve Kristo kiano toro na imauano ve riano.

Pol berii ka napano Atua bio naio

¹¹ Kuruaku nalo a kuvivinioku nalo, monoka neverii rimeravo van kamiu, ka Ioluanu Vou na nojomã neberii luaio, naio maka ve iliano tai napano toro ga to tikario. ¹² Kiniou maka nejevio den toro tai, a maka toro tai riverloglog kiniou kanio, mia Yesu Kristo ga, naio jiloglog Ioluanu Vou nei meravo ban kiniou.

¹³ Nina jibe ka napano kamiu kumi-jog rui, ka beamu kanaku meuliano jumabe, ka bogo napano nojo joomo ea kenememi nalotuanu kumemi kulo Ju. Ka bogo na kiniou tinieku jer bagaro na namoneano nalo na Yesu kiano toru laka bogo nonovio, ana nemijil lo nemila lelanlo napano mia maka leleio bunu tinieku riialo, bior nejidom ka mia namoneano nalo ta re bunu to. ¹⁴ Ka bogo na, najakii vatitig bajago na nalotuanu napano kenememi kulo Ju, juvulu tomu dolu naã na kumemiliko kenememi terati takurano

ga, mia kiniou nabokar jikili iliano moruo nalo napano korobimemi nalo kanalo, napano tomu nalo aju ajakiio binimej batove bokar banei.

¹⁵ Kiniou nojoma nemila jibe na bano-o mia maka nejikia ka Atua naio berkar kiniou ruei, bogo na maka nomoluo vo. Naruei ea ga kiano tiniememiano, naio bio kiniou ka neve kanano, a ea kiano jidomiano novo ¹⁶ naio miila kenerinio Yesu, maluvo ka kiniou ka nemijikia novitilubarjo, ka nava noioliolu kanio van nalo napano maka ave kulo Ju. Ka bogo na, maka nava neial kulo dolu nalo ka mia novokar jikiaiano tai denlo tivelinio ka Ioluanu Vou nei.

¹⁷ A maka navavin Yerusalemo bunu ka neial atevi nalo napano nalo abe atevi jukamu ka kiniou, ka nevika denlo, ka mia kiniou neioliolu ka venia, pelina kiniou neverial iliano tunabe? Makanio, maka nava nevika tibe na, bior Kristo naio mila vite nonovio meravo ban kiniou ruei. Ka bogo na, najaluvo soveli ga, naban yako laka ea buruvenuo na vio Arapia, mia iorou kanio ana nebinimej bereio, nemijaka garuei naban ea komeli na vio Tamaskas. ¹⁸ Karina iorou kanio napano yuka tolu barlaka bano, naruei ka bogo na ga, ana nabavin bereio Yerusalemo naba nemiadu ka Pitere, mia maka noto vija naio vesiou, nojo bogoti duelimo ba jimo [15] ga.

¹⁹ Mia ka bogo na maka neial atevi dolu nalo bunu, mia takurano ga na nemialio, nina kialo navurimmaraboiano napano Yemesi ga, napano naio be kiado Tubo kuruanu. ²⁰ Nina naruei mia venia napano nojo neberio ka kamiu naio

be riano. Kiniou maka nala sibi, Atua naio mijikiaio.

²¹ Tenene na naruei, nojo Yerusalemo jibe na maka bogo vesiou leleio. Ana karina nejeliviv ea vio nalo napano ea tanobuku juo napano Siria bija Silisia, ²² mila na ka bogo na, namoneano nalo na tanobuku dolu na mave ea vio Yutea, bija kiano komeli labo napano Yerusalemo, nalo na maka ajikia vatitig kiniou vo. ²³ Nalo amijog ga vaio napano tomu nalo aju aberenio, aber “Toro nanua jom̃a mijil lelan kito vururua na, vonganei naio jom̃a mioliolu jikili ka kiado moneano nanua naio jom̃a milavio jikili ka ruedomio.”

²⁴ Ana bior vite na, nalo aju amidular Atua toru kario napano naio jo bilig kiaku meuliano jibe nei.

2

Atevi dolu nalo abirokar naliko Pol

¹⁻² Bogo na yuka duelimo ba veri [14] barlaka bano, ana Atua jiloglog ka kiniou ber monoka navavin ea vio Yerusalemo bereio. Nomijog Atua mil jibe na ana kiniou Barnabas nubano, mia noburukar Taitas bunu binimei bija kumemi.

Kumemi nuboru Yerusalemo, ana numitutano ea vioriano tai napano kumemi liko ga tomu na tukamuano na tuñaro ga abinimei joomo eaio. Ea vioriano nei, neber bisivisii iliano nalo napano m̃a nojo nomioliolu kanio ban tomu nalo na maka ave kulo Ju. Neber bisivisii vatitig vite nalo nonovio nei napano nojom̃a nemilaio banlo, bior maka nesidom ka aver

kiniou nemimāu maka rimemedu, ka mia nalo aitava re ea kanaku imāuano binimeī bokar bogo nei, mila ana kanaku imāuano rimeī ve iakurano bereio. ³ ?Beamu neberianā mia nalo ail sikili ka kiniou, ka mia never tomu nalo na maka ave kulo Ju, monoka nalo bunu ava joomo, mia vioriano nei naio ber venia? Tivelinio ka kiaku bilbilu nei Taitas, naio maka ve toro Ju tai, naio be toro na vio Kris tai, napano naio maka riva joomo, mia maka nalo atutua naio ka aver naio monoka riva joomo. ⁴ Ea vioriano nei naio beve terakurano napano nalo ajidom ka Taitas riva joomo, ana miā namial nalo nei jibe ka napano aberenio nalo abe kuruado, mia nalo amila sibi ga. Nalo na abinimeī joomo ea vioriano kar ga ajidom atuluku ga avitiv kumemi ga. Ajidom avitivitii kumemi tibe na bior nalo maka asaaro ka napano numitu nuberloglog ka kumemi numijurukar bija Yesu Kristo ruei, ana na bajago moruo re nua maka bunu avokario mēlea kumemi, mia kumemi nubisi kalo. Mia nalo nei maka asaaro ka kenememi iliano nalo, mia ajidom ala ka napano ka tuboiano na nalo-tuano na kulo Ju nalo kanalo monokanio rivokar kito nonovio sikili damāriga. ⁵ Mia kumemi numisidom nuvakar vatitig ilirianiano na Ioluanou Vou, ka mia kamiu kumijikia kuvakario rimemedu ga, naruei nuberburelo, ana maka nuvijamo kalo leleio, napano aju ajidom ayuku kinimemi iliano rivatove.

⁶ Ea vioriano nene, tomu nalo tai napano aberenio nalo abe navurimāraoiano nalo, mia kiniou maka neial lerinio ealo ver abe tomu na tortoru nalo pēli na maka ave tomu na

tortoru. Nina buriakurano ga na, bior Atua naio maka lele tovon sio nalo na jibe na. Mia navurim̃araboiano nalo na, maka lele averloglog kiniou ka vite vou tai leleio ka noioliolu kanio. ⁷⁻⁸ Makanio, maka tibe na. Nalo abitulbar ka Atua, ea ga kiano sikiliano, naio bitirilar kiniou ka mia neve atevi tai, ka mia neverial ioluano vou nei van nalo na maka ave kulo Ju nalo, jibe kanio napano ea kiano moroano bunu napano naio bitirilar Pitere ruei, ka naio bunu rive atevi tai ka naio riverial Lilianiano Vou van nalo napano abe kulo Ju nalo. ⁹ Naruei Yemesi naio Pitere a Jone, napano tomu nalo aberenio ka nalo ve tolu nei abe kialo navurim̃araboiano, nalo abitulbar ka Atua midu im̃auano maraiu nei joa jum̃aku ea kiano tiniememiano. Ana nalo tolu nei abinimei abanjum̃alo kumemliko Barnabas, jibe ka napano kumemi nube taara takurano kumemliko nalo, mia nubiniu numijamo ka nuvitibure im̃auano nalo, jibe ka napano mia kumemi ve juo nuva nuvioliolu ea vio nalo na tomu nalo napano maka ave kulo Ju, a mia nalo avan aioliolu ea kulo Ju nalo kialo vio. ¹⁰ Mia nalo na amijev iliano takurano ga ban kumemi juo, aber monoka kumemi juo tiniememi rimaio ka kanalo talim̃asa nalo yako Yerusalemo, ka mia nuvijailo, mia nina be titai napano nejidomii bogbe ruei ka mia neim̃aukanio tibena.

Pol berbure Pitere jikili

¹¹ Iorou ka nina, kiniou nabatove bereio, naba nojoa komeli napano Antioko, naruei ka bogo na Pitere naio malivo ka kumemi ea vio na, ana kiniou nejikil noju kamu ea namoneano nalo

miralo, neberbure naio, bior meravo batitig ka vaio napano naio mila maka memedu. ¹² Beamu, Pitere naio mila memedu ga, kanio napano naio jo jinan ga naliko kuruado nalo napano nalo maka ave kulo Ju, mia iorou kanio, Yemesi miila kiano tomu tai abinimei Yerusalemo, ana nalo amil ban Pitere, nalo ajumã aber jibe nei aberinavo “Nalo napano maka ave kulo Ju, nalo bunu monoka avakuveulo, ver ðeli, mia Atua maka rijikia rilarurlo.” Iliano nei maka takii vaio napano vioriano na toru nei berenio beamu, mia mila lelan Pitere kiano jidomiano, mila naio merou, ana kario naio maka bunu saaro ka sinan vio takurano naliko namoneano nalo na napano maka avakuveulo. ¹³ Mia maka Pitere naio ve takurano, mia kuruado dolu nalo na vio na, napano nalo abe kulo Ju, binimei bokar Barnabas bunu, nalo na ajakisor Pitere ea jidomiano na merouano nei.

¹⁴ Mia bogo napano nemial napano nalo aju amiel jibe na ea m̃arabo tai napano maka rimemedu tibe ka napano Lilianiano Vou naio berenio, nemil jikili ban Pitere ea nalo na miralo, neber jibe nei, neberenio “Pitere, be riano ka napano jau kobe toro re Ju, mia bo laka napano beamu ruei, jau kojo kojaaro ka nalo napano maka ave kulo Ju kialo bajago ruei, napano jau kojinan vio takurano kamliko ruei. ?Mia jumãbe naruei, ana jau kojidomii kotutua bereio nalo ka monoka atakii kiado bajago kulo Ju, napano jau kober nalo monoka avakuveulo?”

Kei napano verenio rimonea Yesu, Atua rilarur naio

¹⁵ A ka bogo na, kiniou neber vatitig ka nalo jibe na neberinavo “Kito romiyotuba ea bajulukuti na kulo Ju, kito maka ve kulo dolu nalo, tibe ka nalo napano kulo Ju nalo aju ajidomii aber nalo amiagiago ga.” ¹⁶ Makanio, kito robe kulo Ju memedu nei, mia vonganei, kito romijikia ruei, ka toro maka rijikia rimemedu vija Atua, napano naio jo mijogkar vatitig ga Mosis kanano tuboiano. Toro napano monea Yesu Kristo, naio ga mijikia rimemedu rivija Atua. Jidomiano nei naruei mila kito kulo Ju kito monoka romonea Yesu ga bunu, ka kito romemedu vija Atua. Kamiu monoka kuvijikia vatitig iliano napano Atua kiano iliano lu berenio, napano berinavo maka toro tai leleio napano rimemedu vija Atua bior naio jakii batitig tuboiano na.

¹⁷ Mia kito kulo Ju nalo, kito roju rojidomii roberiana tuboiano nei mila kito romemedu kitoliko Atua ruei na, mia maka tibe na. Mia verenio be riano ka kito kulo Ju bunu, monoka romonea ga Yesu Kristo bunu ka romemedu kitoliko Atua, neber ðeli tomu tealo amijog bova ka iliano nei. Peli nalo alavon ka aver iliano na mila ana kito kulo Ju robinimeï robe tomu na kariano beberare ga tomu nalo napano maka ave kulo Ju. ?Ana ðeli nalo amila von ka aver bunu ka tibe na, nina sano nene berenio Kristo nei naruei mila kito kulo Ju robinimeï robe tomu na kariano ga? Mia makanio, nina maka tibe na leleio garuei. ¹⁸ Nina bior nanua, kiniou nojomã nomue dodom bajago moruo na tuboiano na ruei, mia verenio

vonganei nevitirilar bereio bajago na takiiiano na tuboiano moruo na, napano neberenio monoka ravakuveu a monoka rala tibe na tibe na ka romemedu vija Atua, nina mila ka beamu na, kiniou bunu nebe toro na nemilakorov tuboiano ruei. ¹⁹ Ee, tuboiano na naio jidom rila ka kiniou nam̃aro, mia vonganei tuboiano na naio javukia tasim̃aro tai ga ea kiniou, kiniou nebisi eao ruei. Kiniou nojuvan tuboiano na ruei, kanio kanaku meuliano toa ga Atua. ²⁰ A vonganei, maka bunu ve kiniou napano nojo nemeul, mia Kristo naio jo meul ea kiniou, mia kanaku meuliano na vonganei, naio moluo bior napano nomonea Atua Kenerinio, napano naio tinien miia kiniou toru laka, naio mijamo ka kiano meuliano, naio m̃aro kar kiniou. ²¹ Ea bajago na, romial Atua kiano tiniememiano toru laka, naruei maka nejikia nala kiano tiniememiano nei rimei rive vite kurano ga tai, bior ver toro mijikia rimei memedu vija Atua bior ga naio mijogkar tuboiano, nana jibe na jibe Kristo naio m̃aro kar iakurano ga.

3

Kulo Kalesia amilaluvu m̃arabo

¹ Kiniou nemial kamiu kulo Kalesia jibe ka pariparimiu amiavovu ga. ?Peli tomu nalo tai amila mali ea kamiu bo, tenene kamiu kubano kumilaluvu m̃arabo? Neberial meravo ea miremiu ruei, ka jum̃abe ana Yesu Kristo naio m̃aro ea m̃akolkolo, mia voniganei kamiu kuba kube dolu bereio. ² Kiniou nejidom nevika

vikadeniano tai van kamiu beamu vo. Vikadeniano nene jibe nei “?Kamiu nanua kumijev Niununo Lu ruei, kumijevio kar vaio? ?Kumijevio bior kumonea Mosis kiano tuboiano nalo na?” Makanio, kamiu kumijevio kar ga kumijog Ioluano Vou ana kumitu kumoneaio. ³ ?Kamiu kubitikar kenemiu meuli-ano vou bija Kristo ea moroano na Atua kiano Niununo Lu, mia vonganei ana kumisidom ka kuvila nonovio ea kenemiu moroano ga? Maka leleio, kamiu kumiavovu tanea ga ruei. ⁴⁻⁵ Ea kenemiu meuliano vou nene, vite novo telabo amaluvo ka kamiu ruei, jibe ka napano Atua mijev kanano Niununo Lu ban kamiu, mia naio jo mila jamerijiano nalo ea miremiu, mia jumabe, p̃eli kamiu maka kuvitilubar vo ka vite nalo na abinimei ea kamiu kar venia? Monoka kuvijikia vatitig ka Atua mila jibe na, maka rivior kumitakii tuboiano, mia kar ga beamu kamiu kumijog Ioluano Vou, mia bogo napano kumijogio ana kumoneaio.

?Vaio naio bo? ?Tuboiano, p̃eli viekouoiano ea Kristo?

⁶ Kamiu kuvisidomii von tormoruo Epraamo napano Atua kiano Iliano Lu berii naio, ber

“Bior ka napano naio barkar tinieno ea Atua, ana na naio binimei memedu bija Atua.”

Jen 15:6

⁷ Mia tomu nalo na abinimei iorou napano abarkar tinielo ea Atua jibe na, nalo abe tormoruo Epraamo kiano bajulukuti nalo memedu.

⁸ Bior Atua kiano Iliano Lu berial Ioluano Vou

nei nuanua laka ruei, napano naio berii Epraamo berenio

“Ea jau mia Atua rilivu ka yati na tomu nalo nonovio na vio yetemeriba nei.”

Takii iliano nei, Iliano Lu berkario bunu ruei berinavo mia Atua to rila nalo na maka ave Ju mia amemedu naliko, verenio avarkar tinielo ea naio. ⁹ Ana na nalo napano abarkar tinielo ea Atua jibe na, mia naio jo milivu kalo vonganei, jibe kanio napano naio milivu ka tormoruo Epraamo re nua, ka naio barkar tinieno eaio.

¹⁰ Mia nalo napano aju ajidom kavulio ka amijikia avokar meuliano bior amila von ka amonea tuboiano nalo, nalo na ajutan ka vironiano tai ruei, bior maka toro tai napano naio ridukar vatitig tuboiano nalo nei riviniu, ana Atua kiano iliano lu berenio,

“Tomu nalo napano maka amonea vite nalo nonovio napano ajua niosi na tuboiano, mia nalo monokanio avokar vironiano.”

¹¹ Tenene na meravo vatitig ban kito ka napano maka toro rijikia rimei rimemedu vija Atua kar ga naio monea tuboiano na, mia jibe ka Atua kiano Iliano Lu berenio, napano berinavo

“Toro napano memedu bija Atua kar ga barkar tiniene ea Atua, naio ga mijikia rimeul.”

¹² Iliano nei naruei naio berii bajago na viek-ouoiano, mia romijikia reial bajago na viek-ouoiano nei vija bajago na moneano na tuboiano, naljuo maka aveverare leleio. Nina bior bajago na moneano na tuboiano, naio jumolu jua tivelinio vite nalo napano toro ga mijikia

mirñaukanio, jibe ka napano Iliano Lu berenio berinavo

“Toro napano mila saba nalo nonovio napano tuboiano berenio, mia naio mijikia rivokar meuliano eaio.”

¹³ Mia maka ve kito tai napano rila nonovio vite nalo napano tuboiano berenio, ana tuboiano berkar vironiano bija mñariano ban kito robinui. Mia Kristo naruei naio binimeï buru bulag kito ruei den tibureiano nene, mijamo ka naio midu jeledo, ana naio ba jotan yetano kanio. Nina jibe ka napano Iliano Lu berenio, napano berinavo

“*Toro napano amiorkario jaklele ea iesi mave ka riñaro, amiorkar naio bior napano naio jotano yetano ka Atua kiano tibureiano.*”

¹⁴ Kristo naio mijamo ka naio jibe na, ka tomu nalo napano maka ave kulo Ju, nalo amijikia avokar bunu ka ilivuiiano nalo napano Atua berkario ban Epraamo, ana vite nei mila ana vonganei, kito napano robiekouo ea Kristo, romijikia rejev Niununo Lu napano Atua berkario ka mia rije van tomu nalo.

Atua kiano verikariano binimeï jukamu, tuboiano binimeï iorou

¹⁵ Kuruaku nalo a kuvivinioku nalo, mia kiniou neverii tukunu tai ea kiado meuliano ga napano sano nene vaataro ka ga ea Atua kiano verikariano ban Epraamo. Verenio toro tai riverial kiano ilimaariano river bogo napano naio mia riñaro, mia kanano saba nalo monoka atibe nei atibe nei, naruei naio rila mñesi tai ka river verikariano nei ka mia ver naio maro, mia toro dolu maka rijikia rudular kanano iliano, a maka rijikia

tusolio. ¹⁶ Ana Atua mila kiano verikariano ea Epraamo, bija kiano bajulukuti. Iliano nei maka river ga ea tomu nalo napano ea kiano bajulukuti nalo, napano naio ber toro takurano ga, mia toro nene naruei naio be Kristo. ¹⁷ Kanaku iliano ea vio nei sano nene jibe nei. Beamu Atua birakar kialo virakariano nei jikili, naruei iorou kanio yuka duelimo toromomou veri duelimo va rolu [430] barlaka na tuboiano na Mosis kanano naio maluvo. Mia tuboiano nei naio maka rijikia rila korov verikariano nei, a maka rijikia riolkon bulag Atua kiano iliano. ¹⁸ Verenio ramijikia ravokar Atua kiano ilivuiano kar ga roju rajakii tuboiano napano naio binime iorou, nina jibe ka ber Atua kiano verikariano na jo jukamu naio bekurano ga. Mia romial Epraamo bokar Atua kiano ilivuiano nalo bior ga naio bokar Atua kiano verikariano bo, maka rivior tuboiano.

Tubeiano naio be kiano imãauano jo

¹⁹ Bo ga, ana ðeli vikadeniano tai jo, napano berinavo “?Jibe na, Atua jian Mosis kiano tuboiano na kar vaio ðeli bior vaio?” Boga, kiniou neverenio ka kamiu voniganei, ber Atua naio mijeduka bereio tuboiano nei mave ea kiano virakariano, ka rijai kito tomu nalo ka rovitilubar kiado kariano. Atua naio midu tuboiano nei ka tumolu tu rivano-o rivokar bogo napano toro napano naio be yati na Epraamo kiano bajulukuti, napano Atua berkario, rimoluo ea kito.

Mia romial napano tuboiano be kiano imãauano novo tai jo, mia kito monoka

rosidomiikar tuboiano nei, ver bogo naio rimaluvo, naio rimei ea nailiano nalo tukamu, karina ajianio ban toro tai, naina be Mosis, ana naio bario binimei ban tomu nalo. Mia bogo napano Atua mila virokariano na bija Epraamo, nina maka tibe na. ²⁰ Bogo na naliuo nei aju vio takurano, maka nailiano tai ðeli toro dolu tai napano jo iviso ka naljuo ka rivar iliano, mia Atua naio takurano ga berial kiano verikariano memedu ea Epraamo mirano.

²¹ A nina maka river ka tuboiano rilavio ka riverbure Atua kiano verikariano, makanio. Ver Atua naio mijikia sian tuboiano dolu tai bereio napano ver kito rojogkar nonovio, ana mijikia rila kito romeul, ðeli naio jian tuboiano nene ban kito ruei ka romijikia romemedu vija naio naruei. ²² Mia maka titai tibe na, bior Iliano Lu naio berenio ruei ber kito nonovio rojutano ka moroano na kariano, kito roju romila korov tuboiano ga. Mia Atua kiano ilivuiano nalo napano berkar ka mia sianio, nalo amijikia amaluvo ea kito bior napano ga kito rabarkar tiniedo ea Yesu Kristo.

Bogo na ravarkar tiniedo ea Kristo naio miy-otuba ruei

²³ Nanua ruei, binimei bokar vonganei napano romijikia rabarkar tiniedo ea Kristo, Mosis kiano tuboiano na naio joña miadikar ñelea kito, jibe ka napano rojua yimo na lakoiano ruei. ²⁴ Tuboiano na naio jibe kanio jo bitikar kito, jibe kanio kiado naverloglogiano tai, binimei bokar bogo napano Kristo naio binimei, ka ea bogo na, romijikia ravarkar tiniedo ea naio ana romijikia

romei romemedu vija Atua. ²⁵ Mia vonganei, tuboiano na maka bunu rivitikar kito, bior bogo na napano ravarkar tiniedo ea Kristo miyotuba ruei.

Kamiu nonovio kube takurano ea Kristo naruei

²⁶ Ana bior napano kamiu kubarkar tiniemiua ea Kristo Yesu, kamiu nonovio kamliko naio kube Atua kenerinio nalo. ²⁷ Abaruei ea kamiu ruei, ana kubinimei kube takurano bija naio, jibe kanio napano kumijev ko bajago novo nalo napano Kristo kiano ea kamiu jibe kanio kumiya kuluniabemiua ko mokotenemiua. ²⁸ Mia kamiu nonovio kubinimei kube takurano ga ea Kristo Yesu, mia jibe na naruei, kamiu nonovio kube veverare. Bokanio kito monoka rotiburevure re tomu nalo, rover ninei be toro Ju, mia nina be toro dolu ga, p̃eli na rover ninei naio be toro na toru, mia nina be toro na iṃauano ga, p̃eli na rover ninei be tubo, mia nina be toro na iṃauano ga, p̃eli na rover nina be suṃano, ana ninei be tira ga. Mia bajago na monoka toa re bunu kamiu. ²⁹ Mia bior kamiu kube Kristo kanano jibe na, kamiu naruei kube Epraamo kiano bajulukuti memedu, mia tibe na, ilivuiano nalo napano Atua naio berkario ka Epraamo kanano bajulukuti nalo, mia kamiu naruei kuvarilo.

4

Kito robe Atua kenerinio nalo

¹ Naruei mia neil ta bunu vo ea bajago na kito ka nevisivisii lie vo ea tiveliñio ka tuboiano na. Verenio toro tai, ana naio rim̃aro, mia kenerinio

mijikia rivar kiano saba nalo. Mia ver kiritete nene naio telisu kia ga vo, mia naio maka rijikia rivitika saba nalo nei. Mia jibe ka naio be karamano kanano toro na inauano ga, ² ka mia naio monoka totano ka kulo dolu nalo ga jumalo, jibe ka karamano dolu nalo, rivano-o rivokar bogo memedu napano karamano berialio nua ruei ka mijikia rivitika saba nalo na. ³ Ea kito naio jibe na bunu, napano beamu, rojibe ka kiritete nalo, napano kiado jidomiano jutano ka simaro nalo na jukamu ea vio yetemeriba nei. ⁴ Mia binimei bokar bogo nene memedu, Atua miila kenerinio binimei, napano tira tai bario, naio moluo ea vio yetemeriba nei, a napano naio moluo yetano ka kulo Ju nalo kialo tuboiano. ⁵ Naio moluo yetano ka tuboiano na, naio miluo eaio, ka naio mijikia rivuru bulag kito napano rojutano ka tuboiano nei naruei, ka mia Atua rivuru bulag kito romei rove kenerinio nalo.

⁶ Mia vonganei, jibe napano robe kenerinio nalo, naio juvan kenerinio kiano Niununo binimei ea kiado iviso, napano naio mila na kito romijikia rovio Atua, rover "Teta, Teta." ⁷ Bior vite na, kamiu maka bunu kuve tomu na inauano nalo ga, mia kamiu kube Atua kenerinio nalo riano, napano mia naio sian van kamiu vite novo nalo, napano naio berkar berinavo mia kenerinio nalo avario.

Pol tinien miia kulo Kalesia

⁸ Nua na, ka bogo napano kamiu maka kuvijikia Atua vo, kumitutano ka moroano na simaro

nalo napano maka ave atua leleio, ⁹ mia von-ganei, kumijikia Atua ruei, ðelina bo ka never tibe na, never voniganei, Atua mijikia kamiu. Mia kiniou nejidom nevika den kamiu, nener-inavo “?Kar vaio ana kumisidom kuva iorou bereio ea simaro nalo nanua na, napano maka ve kanalo moroano tai, a napano maka ajikia avijuku rivu ka kamiu bogo tai? ?Kar vaio ana kumisidom kuvitutano ka kialo moroano bereio? ¹⁰ ?Jumãbe ana kamiu kumitu kumisidomikar kanalo legiano lu nalo, a kanalo siberio lu nalo, a kanalo bogo lu nalo, a kanalo yuka lu nalo jibe na? Kamiu kuberiamã mia Atua saaro ka kamiu kario?” ¹¹ Tomnei, kiniou nemerou ka kamiu toru bior kamiu? !Nemialio jibe ka nomimãu toru laka ka kurano!

¹²⁻¹³ Kuruaku nalo a kuvivinioku nalo, nanua beamu kamiu maka kuvitutan ka tuboiano, ana na ka bogo napano nobinimei nojo bija kamiu, nomila kiniou bunu najavukia ga kamiu. Mia vonganei, nomijogio ka napano kumisidom ka kuan bere ea bajago na tuboiano bereio, tenena nebika jikili den kamiu ka kumei tibe ka kiniou bereio ga, napano kiniou maka bunu nototan yetano ka tuboiano. Kamiu kuvisidomii vonio bogo napano nomioliolu beamu ban kamiu, napano kiaku mieiano ga mila napano be kiaku bogo ka noto vija kamiu, mia bekurano ka nemie ka bogo na, kamiu maka kuvila kiniou nojog rivova. ¹⁴ Makanio, mia kanaku mieiano nei mila lelan kamiu toru laka, mia maka kuvijog rivova ka kiniou, maka kuvisidom va ea kiniou, makanio, kuburu kiniou naban ea kunuemiu, jibe ka napano ver kiniou nebe nailiano tai na

Atua kanano, ĩelina nejibe napano nebe Yesu Kristo ga. ¹⁵ Nanua kumisaaro m̃lea ka kiniou, nomial jibe kanio napano ver kumijikia kuvila, ĩeli kumisaaro ka kuvurular miremiu ka riveri ka miraku ka rijai kiniou, mia juĩabe vonganei? ¹⁶ ĩeli vongane, kanaku ilirianiano nalo nei, nalo amila kiniou nebinimeĩ jibe ka kenemiũ bilbilu va tai bereio. ?Mia venia na?

¹⁷ Kulo dolu nalo na napano nomijog aber aju kamliko vonganei, nalo na aju abilvilig Kristo kiano Ioluanu Vou, nalo na aju abijurukar kamiũ ka ave bilbilu rivu kamliko, mia kamiũ kuvisidom soĩi ealo, mia nina be tena aju kubijukubin kamiũ ga, bior ajidom ga ka avuru bulag kamiũ den kiniou. ¹⁸ Mia maka never tibe na ka mia kiniou ga ve takurano nomijikia noto vija kamiũ, ĩeli na kiniou ve takurano ga ka kito rove bilbilu vatitig rivu, bior bajago na bilbilu vu rivija toro dolu naio bo bogo nonovio, mia bo ga verenio ka ga rila vite na bo.

¹⁹ Keneriku nalo, kiniou nejavukia tira tai napano mabono mijalele ka naio rivar tete, napano nojo nomijog bova toru ka kamiũ, ka kamiũ kuvijev Kristo vija kiano bajago na bo nalo ea kenemiũ meuliano nalo. ²⁰ Riano, ver nomijikia noto kitoliko vonganei, mia nojog rivu laka. Verenio tibe na, mia nevilig kanaku iliano rivatove kija ve telisu, mia vonganei napano nojo laka ka kamiũ jibe nei, maka bunu nejikia ka kamiũ juĩabe naruei.

Viginiano na Ekara naio Sera

²¹ Nalo na kamiu napano ajidom ka kito monoka rodukar kiado tuboiano rimemedu vija Atua, nejidom ka nalo averdoŝe kanaku vikadeniano tai, ka “?Tuboiano nei napano ajuña aberiio, nalo aju amijoglubar venia na tuboiano nei jomña berenio, ŝelina maka ajoglubario?”

²² Iliano Lu nei berii tormoruo Epraamo, napano naio be kenerinio tete suñano juo, napano tinene, tira na Ekara, napano miñau ea koano, naio bario jukamu, mia tinene, koano memedu, napano Sera, naio bario iorou. ²³ Nana napano moluo iorou, naio be Aisak, naio moluo bior Atua berkario, mia dolu napano moluo beamu, napano Ismael, naio moluo jibe na ga. ²⁴⁻²⁵ Naruei mia romijikia reial viginiano nei jibe kanio jamerijiano tai, napano tira juo nei, a jibe ka verikariano napano Atua milaio.

Tira nei Ekara naio jibe ka virakariano napano Atua milaio ea burusuku na toru na Sinai, nina ea buruvenuo na Arapia, vio na naruei napano Atua jian tuboiano ban Mosis eaio. Ekara nene, naio be tira na iñauano ga, mia kenerinio nalo, nalo bunu abe tomu na iñauano ga. Tenene na Ekara naio bunu jibe kanio komeli labo na Yerusalemo, napano tomu nalo nene abokar tuboiano nene nalo jikili, mia nalo abe tomu na iñauano ga bunu, bior nalo ajutan ka tuboiano nene naruei.

²⁶ Mia tira dolu nene naio be Sera, napano naio maka toro rivokar naio kanano iñauano naio ga jo, mia nina javukia Yerusalemo dolu napano naio be Yerusalemo na mave. Sera kenerinio nalo, nalo bunu maka toro na toru tai rivokarlo

ka iñauano mia nalo bunu aju ga jibe na, tenene na milaio ana na Sera nene jibe ka be keniedo napano rabarkar tiniedo ea Kristo. ²⁷ Iliano Lu naio ber vite nalo nei kija ruei, berenio

“Tira nei napano beamu jau maka kejikia kavar tete bogo tai, jau kajog rivu, kasaaro, koiou.

Jau na koamo naio juvanso, vonganei kenerimo nalo amei ve telabo, tovulu nalo na tira nana koano jo bija ga naio julaka bario.” *Ais 54:1*

²⁸ Iliano nei javukia napano Atua berkar berinavo mia kenerinio nalo ve miroano, a kamiu kuruaku nalo a kuvivinioku nalo, kito naruei kito robe tete nalo na Atua kiano verikariano nei, jibe kanio kiano verikariano re nua mila Sera nene bar kenerinio nei napano Aisak. ²⁹ Ana bogu na Aisak nene moluo, tete dolu nei Ismael napano naio moluo ga jibe na, mia naio jo mila titig kiritete napano Aisak, napano naio moluo ea Atua kiano Niununo Lu. Mia binimei bokar banei, kito romial tomu nalo ajumã amila bajago na jibe na kia ga vo. ³⁰ ?Mia Iliano Lu naio berenio venia? Naio berenio Atua mil ban Epraamo, berenio “Jau monoka kovukular nana napano be tira na iñauano ga, naljuo kenerinio, bior kenerinio nei maka rimemedu ka mia rijikia rivar kanamo saba tai. Saba nalo na mia riviniu rivan ea kiritete na tira napano naio jo ga jibe na, napano be koamo memedu.”

³¹ Nao, banalo, Atua naio ber jibe nei, ana kiniou neber ka kamiu naruei neber kito maka rove kenerinio tira na iñauano na, napano rojutan ka Mosis kanano tuboiano mia ñeli ga,

mia kito robe kenerinio tira napano jo ga jibe nei, jibe ka napano romonea Yesu, a vite nalo napano Atua berkar ban kenerinio nalo memedu, mia nei naruei mia kito rovokario.

5

Yesu buru bulag namoneano nalo ruei

¹ Bogo napano Kristo buru bulag kito, naio mila jibe na ka mia rataluvo na mia rataluvo batitig garuei, maka ka mia ravan bereio ka rovan rotutan ka tuboiano napano Mosis kiano bereio. Tibena, kamiu monoka kuvitu sikili, ka nalo atutua re kamiu ka kumei tibe tomu nalo na imãauano bereio, napano tuboiano nei riadikar vatitig kamiu sikili bereio.

² Kamiu kuviagago vatitig ka iliano napano kiniou Pol nojo nober ka kamiu. Verenio kamiu kuvijamo ka nalo avututua kamiu napano monoka kuvakuveu, mia imãauano napano Kristo mirãaukanio ruei naio maka rijikia rijai kamiu leleio. ³ Ee, tenene napano neber bereio iliano na jikili nei ka kamiu, ka toro napano verenio naio rijamo ka naio rivakuveu, naio jo midu naio jo yetan ka tuboiano nei bereio, a mia toro napano naio jotan ka tuboiano nei jibe ka naio monoka rivitikar vatitig ka rijogkar vite nonovio napano tuboiano nei berenio, ver ðelina mia rije vironiano. ⁴ Kamiu tealò napano kumituña kumila vio ka kumonmonea tuboiano na ga ruei, ka kamiu kumemedu vija Atua kano, kamiu na kumitu kumite bulag kamiu ruei den Kristo, kamiu kubilig takaamiu ka Atua kanano tinievuiano ruei. ⁵ Mia kito roju rojidom mēlea

laka ka mia Atua naio rila kito romemedu rivu vija naio, bior ga napano kito rabarkar ga tiniedo ea naio, ana Niununo Lu jo mijai kito romonea jikili ka bogo napano roju rorea kia ga vo, mia Atua monoka rila tibe na van kito. ⁶ Bogo napano robinimei takurano kitoliko Kristo Yesu jibe na, bekurano ka toro be pakuveu, ꞑeli maka rive pakuveu mia tena burutomoruo loa laka nina be kiado viekouoiano ea Kristo, napano viekouoiano nei naruei naio mila kito rojidom Atua a bija tomu dolu nalo bunu.

⁷⁻⁸ Beamu kiniou nemial kamiu kumitikiti bo laka, ana vonganei, maka bunu tibe na. Atua naio bio kamiu beamu ruei, ana nejidom nevika ka keinia toro napano naio berbure ñarabo ka kamiu bereio, mila ana maka bunu kumonea ilirianiano? !Kiniou nemijikia maka ve Atua na! ⁹ Verloglogiano na bova napano naio joña mila lelan kenemiu jidomiano, naio jibe ka iliano tai napano berinavo “Soromi tai napano naio kiritelisu ga ana naio mijikia mila lelan niamoiou reraio amijea.” ¹⁰ Ana jibe kanio kamiu kamliki kiniou kito robe takurano ea Atua, kiniou nojo nomonea kamiu jikili kiano vo ka mia kiado jidomiano ve takurano ga, ka kito monoka rovtua re namoneano nalo napano maka ave kulo Ju, ka monoka nalo ave pakuveu. Mia nojo nabarkar tinieku jikili ea kamiu bunu ka toro napano naio joña mila lelan kamiu jibe na, bekurano ka naio be toro kei mia Atua rudu vironiano vanio.

¹¹ Kuruaku nalo a kuvivinioku nalo, be iliano nalo tai napano ber ka kiniou bunu, najo

mãa nomiolu kia ga vo neber namoneano nalo monoka ave pakuveu bunu ka mia Atua naio mijikia rilarurlo, mia iliano na naio maka rive riano. Verenio kiniou noto noioliolu tibe na, mia tomu nalo napano aju kamiliko nalo asaaro ka kiniou ga na. Ana kamiu kuvial, nalo aju tiniel jer kiniou kia navo, bior kanaku ilivisivisiano na mãakolkolo napano Kristo kanano, naio jo miolkon bulag kanalo verloglogiano nalo. ¹² Kiniou nojo nojidom ka tomu nalo napano ajumãa amila bilvilig kamiu, a mila tiniemiũ memebiju kanio ajidomii toru ka monoka kuve pakuveu, bo ka nalo adu iobogu ana nalo ga ativi kalo bereio ka mia ala niegeniegele.

¹³ Mia kamiu kanaku bilbilu nalo, Atua naio buru bulag kamiu ruei, riano ga ka maka bunu kuvitan ka Mosis kiano tuboiano na. Mia kamiu kuvisirarago vatitig rivu, mia kuvisidomii re bunu ka kuver “Bo na, kiniou najaluvo ruei den tuboiano nei ruei, kiniou ga naruei. Ana kiniou nemijikia nala vite nonovio nalo napano kanaku jidomiano naio jidomiio.” Kamiu kuver re bunu tibe na, ana mia monoka bajago na kenemiũ tinievuiano naio monoka rila kamiu kuvisaaro ka kuvijaija toro dolu bunu. ¹⁴ Bajago na jibe na jakii iliano tai na tuboiano, napano naio barko vatitig iliano dolu nalo na tuboiano, napano naio berenio “Mia kosidomii tomu nalo napano aju vaataro kaso, jau kovijuku rivu kalo rive verare kanio napano jau kojidomiiso.” ¹⁵ Mia vere kamiu kuvitumãa kuvilivil ea kamiu, a kuvitumãa kuviser niegeniege kamiu tibe ka tededen nalo, mia monoka kuvitikar vatitig kamiu rivu, ken-

emiu bajago na jibe na naio mijikia rila lelan kamiu nonovio bereio.

Bajago na Niununo Lu a bajago na toro

¹⁶ Kiniou nejidom never iliano nei van kamiu. Kamiu na monoka Niununo Lu tukamu ka kamiu, a kamiu kuvitu re kuvitakii bajago moruo na kenemiu ga napano kumoluo bijaio. ¹⁷ Bior bajago napano romoluo bijaio, naio miilkue ka bajago na Niununo Lu kiano, a nana napano na Niununo Lu nene, naio maka saaro leleio ka nana napano kito romoluo bijaio. Vite nei naruei jibe ka napano bajago juo nei, abe juo ajumã amila baravo ka naljuo. Tenene na jibe na ver Niununo Lu jo jukamu ka kamiu, maka bunu kuvijikia kuvila ga vaio napano kenemiu jidomiano milavio kanio. ¹⁸ Mia monoka tiniemi ribobogia re bunu ka ver Niununo Lu to tukamu ka kamiu, mia kamiu maka bunu kuvitutan ka tuboiano nei.

¹⁹ Imãuano nalo na bajago na tomu nalo amoluo bijaio naio meravoga. Imãuano nalo nene, ajibe ka tomu nalo amila nasiakiano, nalo amila vite nalo na imouiano, a bajago na kiriniagiago nalo, ²⁰ bija volkouano na tavoru, a bija navarsemeiano. Bereio, be navilviliano, tukurukuano, jokuano, tiniemimiano, buruvitiano, vuru vurevureiano, ilidieiano kean tomu nalo, ²¹ na tinietukuniano, a bija nalo nei be namunu m̃lea uei, bija namaduano, bija vite dolu nalo na jibe nei. Naruei nomidu tiniemaiano bereio ban kamiu, javukia napano neberii ka kamiu nua ruei, ka kamiu kuvitikar kamiu, bior toro napano

ũa jo mila bajago nalo na, mia naio maka lele rijikia toa Atua kanano navenatuboiano bogo tai.

²² Naruei kurukuti napano Niununo Lu mila miluo ea toro kanano meuliano jibe nei: tinietiano, nasaarioiano, tumãaroano, jidomiano tebieviano, natinievuiano, nanovoiano, niabetitiano, navatoveiano, a natelan vuuiano. ²³ Bajago nalo na abo laka, mia maka iliano tai ðeli na tuboiano tai napano riverbure kamiu ka kuvila re vite nalo nei. ²⁴ Ana bajago napano romoluo bijaio, bija kiano nasidom vovaiano nalo, rojukukakarło ea ñakolkolo ruei. Nina kito nalo napano robe Kristo kanano, kito rojuvan saba nalo na ruei.

²⁵ Bior kito romeul ea Niununo Lu mia bo ka kito reiel ea kiano bajago na bo bunu. ²⁶ Maka rivu ka kito rotũa ravarvar ka kito, ðeli na kito ga rotũa rotulutulu kito, ðeli na rojoku ka kito.

6

Kamiu nonovio monokanio kuvijaijai kamiu

¹ Kiaku bilbilu nalo, averenio kamiu tai rijoru ea kariano mia bo ka kamiu napano Atua kiano Niununo Lu joa kamiu, kamiu monoka kuvijai naio ka kuvuriri naio bereio. Mia monoka kuvil mãsosou ga vanio tibe ka tiniemiu miãiao, mia monoka kuvitkar vatitig kamiu bunu ka mia vite napano kumila vatitig toro dolu kanio naio rimei re bunu ka rilavon kamiu bereio. ² Monoka kamiu kuvijaija kamiu tibe na naruei, ka kuvar bitiraviran toro dolu kiano bagaro nalo napano teremi. Tibe na, ana kamiu kumitu kumonea venia napano Kristo kiano tuboiano

naio berenio. ³ Ana mia kamiu kuvarvar ka re kamiu tibe ka toro tai napano naio jo jidom naio ga ber “Kiniou riano, kiniou nebe toro tai.” Ver tibe na, toro nene naio jo mijubolibolili naio bereio, bior naio maka rivitilubar ka naio be toro kurano ga. ⁴⁻⁵ Mia kamiu monoka kuveve terakurano kuvitii veve kenemiu iñauano nalo napano kumiñaukanio. Ver tibe na, toro tai maka rijikia rilavon ka rivitii veve von kanano iñauano nalo abo loa tomu dolu nalo kialo ana monoka naio rivitii veve ga naio ga kanano iñauano. Ver kiano iñauano bo mia naio mijikia saaro ga kar kiano iñauano novo nei. Bior tomu nonovio maka ave verare, bior nalo kialo vite dedade nalo napano teremi napano abario ea kialo meuliano.

⁶ Kamiu napano ajuña aberiloglog kamiu ka iliano na moneano, mia ver bogo tai kamiu kuvileal vite na kiritavaso tai, bo ka mia kuvio kanio kamliko kenemiu naverloglogiano nalo.

⁷ Mo ana kamiu kuvitikario, ka kuvila sibilili re kamiu bereio. Jau maka kejikia kala dovorovon Atua. Mariesi vaio napano komebija ea kanamo tiniavio, m̄arati nene ga napano mia jau kesenio.

⁸ Mia toro napano mebija kanano bajago napano naio moluo bijaio jibe ka kurukuti tai ea kanano meuliano, mia naio rivar kurukuti tai napano menunū bova ga ea kanano bajago nene, be na maariano, ana ver naio rimebija bajago na Niununo Lu ea kiano meuliano, Niununo Lu naio mijikia rivar sinaniano novo nalo napano meruo bo ea naio, be meuliano napano maka rijikia ribisi deio. ⁹ Ana mia kito romijikia ravar sinaniano novo nalo rimemedu ka bogo

na marimeuano nene, ver rotuvan re iñauano. Tibe na ana mia kito tiniedo riñaro re ka rala bajago novo nalo na bo, ¹⁰ ana mia monoka rovijuku rivu ka tomu nalo bogo nonovio, ana monoka tiniedo vu rivu lie vo van nalo napano robe ñaratavo takurano kitoliko ea Kristo.

Pol kanano iliano na maaro banlo

¹¹ Mo, mia kiniou nevivitauiia kanaku iliñariano nalo ka juñaku ga, tenene nei mia kumijikia kuvial kanaku ñarati iliano nalo ave tomormoruo tibe nei. ¹² Nejidom never ka nalo napano ajidom avututua kamiu ka kuve pakuveu, nina jibe ka nalo ajidom avarvar kalo ga rivior vite na kuluniabene toro ga. Ana nalo ajidom ala tibe na kar vite takurano ga, napano amila von ka atuvan ioluioluiio napano Kristo kanano ñakolkolo ga mijikia rilarur kito. Iliano na nalo maka asidomio, bior nalo amerou ka napano ver aioliolu ka Lilianiano nabo ka Yesu kiano ñariano rimemedu tibe na, mia kulo dolu nalo ajil lo. ¹³ Nalo napano ajidom ka kamiu monoka kuve pakuveu, nalo ajidom tibe na bunu ka mia amijikia ail vevan ka aver nalo ajudovulu kamiu ruei, ka nalo aburu kamiu kubano iorou bereio jeltan ka kulo Ju nalo kialo tuboiano. Mia kamiu kuvitii vatitig, bior napano nalo na bunu maka atu adukar vite nalo nonovio napano tuboiano naio jo berenio.

¹⁴ Naruei ea kiniou, maka bunu ve titai ka nesidom navarvar ka kiniou kanio, mia kiado Tubo Yesu Kristo kiano ñakolkolo ga napano nabarvar kiniou kanio, bior kiano ñariano mila bajago nalo na vio yetemeriba nei nalo abinimei

jibe ka vite nalo napano aṁarmāro ga ea kiniou ruei, ana mila kiniou bunu nebinimej nei jibe ka toro na m̄aro tai ea bajago na tibolboiano nalo na vio yetemeriba nei ruei.

¹⁵ Ka toro tai rimej rimemedu vija Atua, bekurano ka toro nene be pakuveu ṽeli na maka rive pakuveu, ana ver Atua naio ti toro nene rimej rive toro vou bereio tukamu vo, karina toro nene naio mijikia rimej rimemedu vija naio. ¹⁶ Naruei kiniou nobolkouo ka nalo napano mia adukar iliano nei, napano mia amej ave Atua kiano kulo Israel nalō garuej rimemedu, neberenio mia Atua kiano tuṁaroano a natinieiano to vijalo.

¹⁷ Ninej naruej be kanaku iliano. Mia kiniou maka nesidom ka napano toro tai rila yebekavo ka kiniou tibe na bereio, bior kiniou nabar niajebijo kar Kristo ea mokotenaku ruej, jibe ka napano ajuba kiniou a abitiv kiniou.

¹⁸ Nao kuruaku nalo a kuvivinioku nalo, kiniou nobolkouo ka mia kiado Tubo Yesu Kristo kiano tiniememiano naio to rivija niunumi nalo nonovio,

Mm tenene na.

Verikariano Vou Na Baki
The New Testament in the Baki language of Epi,
Vanuatu
Le Nouveau Testament en Baki langue de l'île d'Épi
au Vanuatu — Niutestamen long Baki lanwis, blong
Epi Aelan, Vanuatu

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Baki

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

f1528695-aae7-544e-aadd-9084a3830ae4